

L THÁNG B Y

Cho nh ng oan h n phiêu b t

Tu S

T c truy n tháng b y m a ngâu

Trong các sinh hoạt nhân gian của truy n thơ ng ta, tháng b y là tháng đ m nhi u s c thái vãn ch ng nh t. Tháng b y, m a ngâu, nh p c u ô th c b c qua gi i Ngân-hà; hai tâm hồn l loi cô đ c, h ng đêm t l trong n i s u ly bi t thiên thu gi a b u tr i cao r ng, ch n mùa m a s t sùi đ g p nhau, ch trong m t thoáng ch c, r i đ i cũng nh con n c trôi xuôi... Đây đó, gi a nh ng c m r ng khuya u t ch, v n còn có nh ng oan h n cô đ c, l n mò tìm l i n o s ng c a m t

thời xa xưa. Kìa chọt và ngườ i sng, khéo hân
nhau đợ chu tọt nhàn ng món n ân tình đã tng
chôn sâu đợ i lòng đợ t. Khi đêm càng v khuya,
âm hợ ng tr m bu n c a ngườ i sng phợ ng phợ t
trong lợ cúng thí cô hân chen lợ n vợ i tiợ ng trùng
nợ non, thì tình tợ c a kợ sng và ngườ i chọt càng
nghe ra khúc đợ u tha thiợ t vô cùng:

Dợ u ngườ i thợ p loợ i biợ t là đợu

Hợ n phách mợ màng trợ i mợ y thu

Cợ n biợ n nghinh ngang bợ u thợ giợ i

Nhợ ng mợ vô chợ thợ y mà đợu^[1]

Trong các lễ cúng thí cô hồn, trai đàn chầu nôm được tổ chức quy mô nhất. Nó bao hàm cả hai khía cạnh văn chương và triết lý, gắn liền với tinh hoa của thơ phú và văn học Phật giáo Đại thừa Mật tông được gói gọn vào đây.

I

Về hình thức, trai đàn này dựa trên nền tảng của triết học Mật giáo. Tác bố trí theo một hình thức đôn giôn của môn-đà-la (*maṇḍala*) [2]. Đó là một vòng tròn, được tổ chức trang nghiêm như một đóa hoa sen nở rộ, và vòng tròn này là căn bản vũ trụ luận của Mật giáo. Thông thường, có hai môn-đà-la. Kim cương giới môn-đà-la (

vajradhātu-ma āla

) bi u t ng cho trí tu s ch ng c a Ph t. Thai t ng gi i m n-đà-la (

garbhadhātu-ma āla

) bi u t ng cho ph ng ti n đ sinh c a Ngài

[\[3\]](#)

. M i m n-đà-la đ u đ a trên m t s ch đi m t t ng c a Đ i th a giáo. Ch đi m đng ghi nh nh t, đ i l c nh sau.

Tr c h t, chúng ta nên bi t r ng theo quan đi m truy n th ng c a Ph t giáo, vũ tr g m hai thành ph n. M t đ ng là nhân cách, t c l y con ng i hay các loài h u tình làm b n v , mà trên h t, l y nhân cách c a Ph t làm bi u hi u cho b n th tuy t đ i. Đ ng khác n a, là th gi i c a nhân cách, là nh ng pháp s ch ng và th đ ng b t kh t ngh c a Ph t. Nhân cách có năm y u t , g i là năm u n: s c, th , t ng, hành, th c. Chúng t p h p thành m t b n ngã gi t ng nên đ c g i là u n. Th gi i c a

nhân cách đ c c u t o b i năm y u t , g i là năm đ i [4]: đ a, th y, h a, phong và không.

Trên c s giáo nghĩa này, tr c h t m n-đà-la c a Kim cang gi i đ c thi t l p đ bi u hi n trí tu s ch ng c a Ph t. Kim cang là lo i ch t r n không b b t c gì h y ho i đ c. Do đó kim cang đ c v n d ng nh m t khái ni m c th hoá y u tính t n t i c a Ph t thân, g i là Kim cang b t ho i thân (*vajrasa hatanakāya*). Thân y, cũng nh thân c a t t c m i loài chúng sinh, đ u do năm u n, và năm đ i c u thành. Nh ng t n t i c a Ph t thân không khác bi t v i ho t d ng c a Ph t trí. Do đó, năm đ i t ng ng v i năm trí (*pañca jñānāni*). Và nhân cách c a Ph t, nh là ch nh th th ng nh t c a t n t i và nh n th c, đ c bi u hi n thành năm đ c Nh lai t ng ng, t c là Ngũ trí Nh lai, hay năm v Thi n Ph t (*pañca dhyānibuddhā*)

Kim cang gi i m n-đà-la thuy t minh ho t d ng c a trí tu sai bi t trong lý tính không sai bi t, do đó Ngũ trí Nh lai là tr ng tâm c a m n-đà-la này. Hình d ng c b n là m t hình tròn, gi i là *nguy t luân* (*candra-ma ala*). Bên trong hình tròn này thi t l p các bi u t ng c a năm v Nh lai. Chính gi a là v trí đ c Đ i T -lô-giá-na, hay Đ i Nh t Nh -Lai (*Mahāvairocana-Tathāgata*). Đó là Pháp thân Ph t (*DharmakāyaBuddha*), nh m t tr i b a r ng ánh sáng bình đ ng và bao dung cùng kh p c vũ tr . Trong năm đ i, Ngài bi u t ng cho không đ i (*ākāśadhātu*), và b n ch t c a h không là bao dung. Trong năm u n, Ngài là bi u t ng c a th c u n (*vijñāna-skandha*). Trong năm lo i trí, Ngài bi u t ng cho Pháp gi i th tánh trí (*dharma-dhātu-svabhāva-jñāna*

).

B n ph ng chung quanh Đ i Nh t Nh lai là v trí c a b n đ c Nh lai, theo th t t Đông qua Nam cho đ n B c nh sau:

A-Súc-B Ph t (*Ak obhya*), hay B t-Đ ng Nh Lai v i các bi u t ng: Phong đ i (*vāyu-dhātu*

), nh đó mà vũ tr có v n đ ng; hành u n (*sa skāra-skandha*

), đ ng c t o tác c a các lo i h u tình; đ i viên c nh trí (*ā darśa-jñāna*

), nh t m g ng tròn bao la và ng i sáng ph n chi u m i hi n t ng sinh thành và h y di t c a th gi i.

B o Sinh Ph t (*Ratnasambhava*) v i các bi u
t ng: h a đ i (
tejo-dhātu
) , kh năng làm chín mu i đ đ a đ n ch
thành t u các v n đ ng c a chúng sinh và th
gi i; t ng u n (
sa jñā-skandha
) , kh năng truy c quá kh và c v ng t ng
lai đ thúc đ y s ti n hành sinh hóa; bình đ ng
tánh trí (
samatā-jñāna
) , kh năng quan sát bình đ ng các pháp không
b ràng bu c ngã và pháp.

A-di-đà Ph t (*Amitabhā*): th y đ i (*ab-dhātu*),
kh năng k t h p các pháp đ tác thành duyên
sinh hay duyên kh i; th u n (
vedana-skandha
) , kh năng h ng th thành qu c a các v n
đ ng; di u quán sát trí (
pratyavekṣā ā-jñāna

), nhn th y rõ chn t ng c a v n h u c a tác đ ng sinh kh i, t n t i và h y di t.

B t Không Thành T u Nh lai (*Amoghasiddhi*):

đ a đ i (

p thivī-dhātu

), kh năng duy trì s t n t i c a vũ tr ; s c u n

(

rūpa-skandha

), tác thành th gi i h u tình; thành s tác trí (

k tyānu hāna-jñāna

), th hi n các ph ng ti n giáo hóa chúng sinh.

M i đ c Nh lai đ u có b n B tát thân c n. T t c là m i sáu Đ i b tát. Ngoài ra, n i đ n có b n cúng và ngo i đ n b n cúng; t t c tám cúng đ ng b -tát. Cùng v i b n Nhi p b tát n a. C b n, Kim cang gi i m n-đà-la có t t c

ba m i b y tôn v .

Thai t ng gi i bi u hi n đ i bi tâm c a Ph t, t đó l u xu t t t c các ph ng ti n đ sinh. T Thai t ng gi i, v n pháp đ c thai nghén và đ ng đ c, cho đ n thành t u các ph m ch t siêu vi t c a đ i trí và đ i bi. Do đó, đàn tràng c a Thai t ng gi i đ c hình dung là m t đóa sen có tám cánh. Đóa sen tám cánh này chính là hình nh trái tim b ng th t c a chúng sinh. Đ i bi tâm không ph i là m t khái ni m tr u t ng, nh ng là s rung đ ng c a trái tim b ng th t y. Hoa sen, theo ý nghĩa nhân qu đ ng th i, nghĩa là khi chúng sinh v a phát tâm b -đ , ngay lúc y Ph t qu đã đ c thành t u. B i vì, trong th tính tuy t đ i, ý ni m v th i gian và không gian không t n t i. T ý nghĩa đó, tám cánh sen g m b n Đ i B tát, và b n đ c Nh lai, bi u hi n nhân cách c a nhân và qu ; t t c đ u phát xu t t th tính c a Đ i Nh t Nh lai v n là đài sen, trung tâm c a

m n-đà-la.

B n đ c Nh lai, theo th t t Đông qua B c
nh sau:

Ph ng đông, B o Tràng Ph t (*Ratnaketu*).

Ngài là hình nh c a b đ tâm (
bodhicitta

). B o tràng làm tiêu xí cho s phát b đ tâm.
D i c i b đ , Nh lai đã d ng cao tiêu xí này
mà đánh b i binh chúng Ma, thành t u Vô
th ng Chánh giác.

Ph ng nam, Khai Phu Hoa V ng Nh lai (*Ku
sumita-rāja*

), an tr trong ly c u tam-mu i (
vimala-samādhī

), b ng h t gi ng b -đ tâm mà vun tr ng và phát tri n thành vô s hành đ ng c a đ i bi, nh óa hoa n r .

Ph ng tây, Vô L ng Th Nh lai (*Amitayus*), bi u hi n Báo thân hay Th đ ng thân c a Ph t (*S ambhoga-kāya*

), k t qu c a vô s công đ c tu t p, v i hình nh hoa sen hàm ti u.

Ph ng b c, Thiên C Lôi Âm Ph t (*Divyadund ubhi*), bi u hi u ph m tính c a Ni t bàn; đ c ví d nh chi c tr ng tr i, v n không hình t ng nh ng âm vang r n xa. Đó là pháp âm c a Nh lai đ c công b .

b n ph ng gúc là b n Đ i B tát. Ph ng
đông nam, Ph Hi n B -tát (Samantabhadra).
Đông b c, Quán T T i B -tát (*Avalokiteśvara*).
Tây nam, Di u Cát T ng Đ ng t (*Mañjuśrī-kumàra*
) . Tây b c, T Th B -tát (*Maitreya*
).

Chung quanh trung đài bát di p vi n g m b n
l p, m i l p có b n vi n. M i vi n bi u th m t
ph ng di n đ sinh c a Ph t.

C hai b m n-đà-la cũng có th t ng tr ng
nh hai bàn tay. Bàn tay m t là Kim cang gi i.
T ngón út cho t i ngón cái, theo th t : V
năm u n, ngón út là s c u n, và l n l t là th
u n, t ng u n, hành u n và th c u n. V năm
đ i, năm lo i trí, và năm v Nh Lai cũng theo

th t t ng x ng đó. V các ba-la-m t, tính t ngón út: b thí, tr gi i, nh n nh c, tinh t n cho đ n ngón cái là thi n đ nh ba-la-m t.

Bàn tay trái là Thai t ng gi i; cũng tính t ngón út cho đ n ngón cái theo th t , v i năm đ i, năm u n, v.v... nh bàn tay m t. V các ba-la-m t: hu , ph ng ti n, nguy n, l c và trí.

Nh v y, khi hai bàn tay hi p l i, tr n v n c bi và trí c a Ph t. Đan tràng ch n t đ c b trí đ a trên căn b n vũ tr lu n khái l c, v i m t ít thay đ i. Đ n gi n mà nói, đan tràng đ c b trí nh là thâu g n th gi i vũ tr thành m t th c t hi n h u c th tr c m t. L i chú trong *Du già t p y u*

c a B t Không Tam t ng

[\[5\]](#)

, đ i đ n nói v k t n hi n đ n (n k t theo

thì kim cương quyển, mười ngón tay móc treo vào) có ghi; “Đốt ngón này trước mình, tức khắc cả hai không gì đi đâu thành đũa mìn-đà-la [6]

”
.

Mục đích của sự bố trí này là cốt khai triển năng lực giá trị của Phật (*adhī hānādhi hita*). Một giáo nói: Phật thì hiện phụng thờ tín đồ sinh của Ngài bằng vào uy lực giá trị. Giá trị về ba phụng thờ diên, mà thuật ngữ gọi là “tam mặt du-già”, tức thờ theo ba hành nghiệp của mặt chúng sinh: thân, miệng và ý. Sự giá trị, tức uy lực của Phật, được thể hiện nơi thân của mặt chúng sinh qua các tư thế đứng và các tư thế, nghĩa là các ngón tay của hai bàn tay giao nhau trong một tư thế nào đó đã quy định. Giá trị nơi miệng được thể hiện qua sự tụng niệm các chân ngôn. Ý mặt giá trị như sự quán tưởng về hình tượng Phật, hay các văn tự theo lối viết Brahmī, mà trong Phật giáo gọi là tư

m u t t-đm (
siddha
).

||

Sau khi thi t trí đng pháp đm trng m n-đà-la,
và th hi n đ y đ tam m t du-già, ng i ch
trì, g i là Gia trì s , đ c coi nh hóa thân c a
Ph t, thay Ngài thuy t gi i cho chúng h u tình.
Bài th nh s do s th gi hay ng i tr l đ c

tr c khi đng đn ch n t , nói:

□ □ □ □ □ □

B o t a cao cao v ng i

□ □ □ □ □ □

Th ng h u thiên thỳ b o cái

□ □ □ □ □ □

Th nh s na b đng đn

□ □ □ □ □ □

Đ i v cô h n thuy t gi i

(B o t a cao v i không ng i, trên có tr i giăng
ng báu. Th nh S d i b c lên đài, vì cô h n
mà thuy t gi i).

S gia tr đ ng d i đn đp:

Viên minh nh t đ m b n phi
không

Li u ch ng vô vi h ng th ng
tông

Tam th ch Ph t na nh t b

Quy n l u b o t a t c ngô đng.

(Mt đi m ng i sáng, tròn đ y, v n không ph i là không h . T đó mà hoàn toàn ch ng nh p vô vi, là tông ch siêu vi t. Ba đ i ch Ph t không h đ n hay đi. Nh ng tôi s b c lên b o t a đ c l u l i n i đây b ng ph ng ti n quy n x o).

Đó là xác nh n b n thân và b n nguy n c a Ph t, r i xác nh n s tin t ng v tam m t giá trị n i mình. S xác nh n này là m t phát bi u v t t ng tri t lý c a Đ i th a, không ph i riêng c a M t giáo. B n tánh c a các pháp là Tánh không, vì do t ng quan mà hi n kh i. Nh ng có hi n kh i t c không thu n là không h . Cho nên hi u là Nh Lai, đúng nh b n tánh c a Pháp mà đ n và cũng nh các pháp mà đi. Trong tuy t đ i, Nh Lai không đi cũng không đ n. V y, b o tòa cao v i kia phía trên có ch thiên tr ng dù l ng ra che, là s hóa hi n t ph ng ti n đ i bi tâm, Ph t c a Ph t, cũng b ng vào đ i bi tâm đó, giá trị s s b c

lên b o t a v n thi t trí dành cho ngài.

Sau khi b c lên b o t a, ph n nghi l m đ u
có bài tán kh i, nói:

□ □ □ □ □ □ □ *H i kh i mông s n t i th ng
duyên*

□ □ □ □ □ □ □ *Giác hoàng thùy ph m l i nhân
thiên*

□ □ □ □ □ □ □ *Kinh tuyên bí đ n siêu đ thán*

□ □ □ □ □ □ □ □
huy n

Giáo di n chân th a c u đ o

□ □ □ □ □ □ □ □

Nan-đà tôn gi nhân t p đ nh

□ □ □ □ □ □ □ □
Nhiên

C u kh Quan Âm th Di n

□ □ □ □ □ □ □ □

H ng t t v t chân tam mu i

□ □ □ □ □ □ □ □

C m qu thao ân v n c truy n.

(Do nhân duyên đ c bi t mà l h i Mông s n

đ c t ch c. Đ c Giác hoàng đã ch d y m t nghi th c làm l i ích cho c ch thiên và loài ng i. L i Kinh nêu rõ pháp đi n bí m t có kh năng siêu hóa t ch n l m than. Giáo thuy t đi n r ng ba th a đ c u v t kh đầu b treo ng c. Tôn gi Nan-đà nhân b i lúc t p đ nh; lúc đó B -tát Quan Âm, vì đ c u kh , nên hi n thân làm qu Di n Nhiên (qu m t l a). T đó, nêu cao đ c t bi, c u t v t lo i, là tam-mu i chân th t. Qu đ c chiêu c m, ân đ c ban cho, l u truy n v n c).

H i kh i mông s n ch cho khoa nghi ch n t đ c t p thành b i ngài Mông S n. Nh ng kh i th y v n là do bi nguy n c a đ c Giác Hoàng, t c Ph t. Ngài đã ph ng ti n thi t l p nghi th c này là làm l i ích cho các cõi tr i và ng i.

Khoa nghi thí th c này đ c truy n sang Trung

hoa t đ i Đ ng do B t Không Tam t ng, m t
truy n nhân c a M t giáo. G i đ là B t Không
Kim Cang, tên d ch t ti ng Ph n là
Amoghavajra, ng i B c n, thu c dòng dõi
Bà-la-môn. Trong s nh ng kinh đi n và khoa
nghi c a M t giáo do ngài d ch, các tác ph m
liên h khoa thí th c cô h n g m có: *Ph t
thuy t c u b t di m kh u ng qu ã-la-ni kinh*
[\[7\]](#)

,
Thí ng qu m th c c p th y pháp
[\[8\]](#)

,
*Du-già t p y u c u A-nan ã-la-ni Di m kh u
qu nghi kinh*
[\[9\]](#)

và
Du-già t p y u Di m kh u thí th c nghi
[\[10\]](#)

.

Trong hai tác phẩm, *Di m kh u kinh* nói về nguyên nhân Phật dạy phép thí thực cô hồn. Bởi vì, vào một lúc n , giữa đêm khuya, ngài A-nan trong khi đang ngủ thì chợt tỉnh dậy, bỗng thấy một con quỷ gọi là Di m Kh u, miêu tả r c nh l a, thân hình quái dị ghê g m, báo A-nan ba ngày n a ngài sợ chết. A-nan nghe nói hoảng hồn, sáng hôm sau chợt tìm Phật hỏi phép cúng tế n. Phật dạy phép cúng pháp thí quỷ . Trước hết, phải theo một bước thứ y, mà Một giáo gọi là A-xà-lê (*ācāriya*), đã ch ng đ n ch Du-già th m thâm tam muội mà th pháp, h c pháp vô th ng đ i b -đ tâm, th tam muội gi i, nh p Đ i m n-đa-la, ch u phép quán đ nh (t c phép truy n đ o b ng cách r i n c lên đ u). Đàn tràng thì thi t trí theo Tam-mu i-da m n-đa-la (*samaya-ma ala*). Ở đây, Đ i m n-đa-la là t ng th c a các m n-đa-la khác, an trí hình vẽ các B n tôn Du-già vẽ các biểu tượng cầm tay và th n, m i vẽ theo một đ u hi u riêng nói lên b n th đ

sinh c a ngai; ch tam-mu i-da (
samaya
) n i đây có nghĩa là b n th .

V quy n *Du già T p y u Di m kh u thí th c
nghi* , đ n đ u có ph n gi i thi u g c
tích, đ i khái gi ng nh *Di m
kh u kinh*

. Trong khoa nghi này, không nói cách b trí
đàn tràng n a, mà ch trình bày các th n...
các m t chú và các nghi th c t ng ni m. Đ u
tiên là nghi th c sai t nh đàn tràng, m c ni m
chú Đ i luân minh v ng và th n. K đó,
th nh th p ph ng vô t n Tam b o, Kim cang
m t tích, V pháp th n v ng, vân vân, v i th
n “hi n đàn”. M i ph n v sau cũng đ u có th
n và m t chú nh v y. Ph n cu i h t là văn t
th p lo i cô h n

[\[11\]](#)

, ph n này không có th n.

Trong một bài tựa cho *Du già Diễm khêu thí*
thực yếu u t p , Bồ Hoạ
viết dõ dẽ về vua Khang Hy, có dõ n s l u hành
cả khoa nghi này, nói rõ ng, nghi qu mà
A-xà-lê Bồ t Không truy n, ngài H i Th ng cho
là quá đ n gi n, nên so n thêm. V sau, ngài
Thiên C l i b t đi nh ng ch r m rà, cho đ n
ngài Vân Thê hi u đnh l i l n n a. Nh v y, s
dĩ không đ quá đ n gi n là mu n cho s th c
hành có v long tr ng. Nh ng cũng không quá
r m rà, b i vì th i gian cúng thí không đ c
kéo dài quá gi h i; vào gi này, qu th n
không ăn u ng gì đ c n a.

T i Vi t Nam, không rõ khoa nghi này đ c
truy n vào lúc nào và do ai [\[12\]](#). Nh ng g n đây
cũng có ít nh t ba di n nôm v ph n văn th nh
th p lo i, d ch t nguyên văn ch Hán. B n
di n Nôm đ c l u hành nh t là cả Hòa

Th ng Bích Liên, su t t Nha Trang cho t i
Bình Đ nh, ai cũng coi b n Nôm này là hay
nh t.

III

Đ ng b ch đ ng bóng chi u man mác

Ng n đ ng đê lác đác m a sa

Lòng nào lòng chng thi t tha

Cõi dng còn th n a là cõi âm

(Nguy n Du, *Văn t th p lo i*)

Vào nh ng năm đ u th p niên 70, do chi n tranh gây ra nhi u c nh ch t chóc hã hùg, khoa nghi ch n t đ c th c hi n r t nhi u, nh t là t i Hu . H u nh thng nào ở đây cũng có ít nh t m t đàn.

S ng l ng chng gi a cái s ng và cái ch t,

ng i s ng đã không th nói đ c nh ng u t
h n chính mình, thì m n n tình tha thi t c a
ng i ch t mà nói thay:

Th ng thay th p lo i chúng sinh

Phách đ n h n chi c lênh đênh quê ng i

H ng khói đã không n i n ng t a

Ph n m côi l n l a đêm đêm

Còn chi ai khá ai hèn

Còn chi mà nói ai hi n ai ngu.

(Nguy n Du, đd.)

N u gác qua tính ch t tôn giáo, cùng n n t ng tri t lý c a nó, khoa nghi ch n t đ c đem ra th c hi n ở nhân gian, m t cách nào đó, là nh ng ti ng than ai oán, và u t c, c a nh ng con ng i cô kh , s ng ki p l u linh đầy đ a. Tác đ ng văn ch ng c a nó có th th y rõ qua ki t tác *Văn t th p lo i chúng sinh* c a Nguy n Du.

Nghi th c th c hành v n y nguyên ch Hán[13], ng i không h c ch Hán t t nhiên không

th ng th c đ c khí v v n ch ng trong đó.
Tuy nhiên, khi đ n đ n th nh th p lo i chúng
sinh, b y gi th ng g n kho ng gi a khuya
t nh m ch, đi u th nh theo gi ng

ai

c a các kinh s , m i ng i thay nhau đ c m t
đ n

, thì dù không hi u l i v n, nh ng gi ng v n v n
có tác đ ng truy n c m đ c bi t. Cho nên, khi
thi t l ch n t , không nh ng ng i ta ch th a
m n m t khía c nh tín ng ng tôn giáo nào đó,
mà còn là b l i cu n b i s c tác đ ng v n
ch ng và ngh thu t qua gi ng đi u thành
kh n thi t tha c a nó.

Ng i nghe mà hi u, thì có th th y cái đ c v
v n ch ng c a nó là không l y ng i s ng làm
đ i t ng. Tình t n ng n n đ c phát ti t nh
là nh ng ti ng ng m h n thiên c , s ng không
nói đ c, ch t ch n v i theo cát b i. V n
ch ng đi u luy n và tao nhã[14], ý t thì thâm

tr m mà nhi u ray r c. Ng i s ng mà nghe
đ c thì cũng có th nghe ra m t n i đ i h
huy n nào đó. Gi c m ng công h u khanh
t ng hay khát v ng tr ng
sanh

mu n đem s c thân t đ i gi h p này mà v t
thoát ra ngoài cõi tr n hoàn, t t c r t cu c đ u
tr thành nh ng n i oan khu t b nh n chìm
xu ng đáy bi n.

D i đây trích đo n th nh:

Nào nh ng k tính đ ng kiêu hãnh

Chí nh ng làm c t gánh non sông

(Nguy n Du, *đđ.*)

Đó là i th nh nh ng oan h n lúc s ng lăm le
gi c m ng bá v ng. Văn th nh ch Hán nói:

(S gia trì đ c, gi ng ai):

L y tri u đ chúa, l ch đ i h u v ng; c u
trùng đi n khuy t cao c , v n lý s n hà
đ c c .

□ □

(Mt kinh s b ch, cũg gi ng ai):

Tây lai chi n h m, thiên niên v ng khí
nga thâu; b c kh loan d , ngũ qu c oan
thanh v đo n.

□ □

(T t c cùng x ng):

Ô hô!

(V kinh s ti p):

Đ quyền khi u l c đào hoa nguy t

Huy t nhi m chi đ u h n chánh tr ng

□ □ □ □ □ □ □

□ □ □ □ □ □ □

Di n Nôm c a Hòa Th ng Bích Liên

Tr c th nh k hoàng v ng đ bá

Tri u đ i x a tr i quá bi t bao

Đ n đài chín l p o cao

Non sông muôn đ m chén vào m t tay

Thuy n chi n phút đ i đ i v ng khí

Xe loan còn r r oan thanh

H i ôi!

Đ quyên kêu su t tàn canh

Máu h n nhu m mãi trên cánh đào hoa

M ng tranh hùng tranh bá, làm chúa làm vua,
nay chinh Nam mai t o B c. Nh ng r i t ng
đêm su t nh ng canh dài, t ng ti ng qu c kêu
r r , màu s ng trắng l nh ph trên cánh hoa
đào, giòng máu oan thiên h n s b t thành
nhu m đ đ u cây ng n c . V y thì, giang s n
nh h a còn đó, mà anh hùng hào ki t m t th i
đâu, và đâu là o v ng c a đ i ng i?

Nói chi đ ng thu th hng

T ng khi th khu t v n cùng mà đau

B ng phút đầu lò bay ngói l

Khôn đem mình làm đ a th t phu

Giàu sang càng n ng oán thù

Máu t i lai láng x ng khô rã r i

Đoàn vô t l c loài nheo nhóc

Qu không đ u van khóc đêm m a

Đã hay thành b i là c

Mà u h n bi t bao gi cho tan

(Ng
uy n Du,
đd
.)

Nh ng cũng có k lúc s ng đnh cho thân và
danh c a mình cùng m c nát v i c cây, tìm
nh ng ch Đào nguyên hay Lãng uy n đ tu
ch n d ng tánh. Nh ng:

tam hoa c u luy n, thiên tào v h a tiêu
danh,

t đ i vô th ng, đ a ph nan dung
chuy n h n.

□ □ □ □ □ □ □ □ □ □

□ □ □ □ □ □ □ □ □ □

Thu c tr ng sinh đã m y l n luy n, nh ng
cung tr i ch a ghi vào s tr ng sinh, mà cõ
đ i nông n i thì không kh ng diên trì th i h n:

Ô hô !

Lâm quán yên hàn đ n [\[15\]](#) táo lãnh

Ti u đàn phong th m h nh hoa hi!

□ □ □ □ □ □ □ □

Gi c m ng tr ng sinh b t t , ch ng l trong
thoáng ch c ch còn ký thác cho ng n gió gào
thét h n oan?

Ch khác là nh ng b c nuôi chí xu t tr n,
ch ng tích tr ng ph t ph trên đ nh núi cao
vòi v i. Nh ng r i, “chu i h t l n không mòn
vách đá”, thì than ôi.

Hoàng hoa thúy trúc, không đàm bí m t
chân thuyên,

B ch c lê nô, đ di n kh không di u k .

Ô hô!

Kinh song lãnh t m tam canh nguy t

Thi n th t h minh bán d đng

□ □ □ □ □ □ □ □ □ □

□ □ □ □ □ □ □ □ □ □

□ □

□ □ □ □ □ □ □

□ □ □ □ □ □ □

Làng hoa trúc nào câu m t đ

Nhà c nô [\[18\]](#) v n k kh không

H i ôi!

Kinh song trắng th m l nh lũng

Nh thi n leo lét đn chng canh dài.

(HT. Bích Liên d ch)

Cu i cùng, ng i ta t h i: c mong muôn
thu c a nhân sinh là gì? M i h n mà lúc s ng
đã không xong, b y gi chôn vùi d i đ t nghìn
năm, bi t bao gi m i h n m i đông thành m t
viên ng c bích long lanh? Nh ng cũng có th :

Nh phép Ph t siêu sinh tĩn th

Bóng hào quang c u kh đ u

R p hòa t h i qu n chu

Nño phi n trút s ch, oán thù r a không.

(Nguy n Du, *Văn t th p lo i*)

□

PH CHÚ

MA ALA

I. Ý NGHĨA

Tiếng Ph n, *ma ala*, Hán phiên âm thông
d ng là *m n-đà-la* C

ác phiên âm khác:

m n-tra-la

□ □ □

,

m n-đ -la

□ □ □

,

m n-noa-la

□ □ □

, ...Ch đn trng t c ph p, hay hnh tr b
ph p c a M t g i o. Đó l khu v c c m ch c c c
q y th n x m nh p. Bn trong thi t tr c hnh
t t ng hay bi u t t ng, hay c c k y t t t ng tr ng
m t y ngh i n o đó. Đn trng c th l hnh
vuông hay hnh trn. Nh ng thng th t ng đ c
v b ng hnh trn, n n H n d ch ngh i l

luân viên

□ □

, hay

luân viên c túc

□ □ □ □

.

Đ i nh t kinh s ,

qu n 4 gi i th c h:

“M n-d -la, c ngh i l *phát sinh*. T c l đ i u

mà đ đ y Kinh g i l

Phát sinh Ch Ph t m n-d -la

□ □ □ □ □ □ □

(
Sarvabuddhasambhavama ala
) . Gieo h t gi ng B đ (
bodhibija
) vào trong m nh đ t tâm c a Nh t thi t trí (
sarvajñāna-cittabhāmi
) , r i t i nhu n b ng n c đ i bi (
mahākaru avāri
) , soi r i b ng m t tr i đ i tu (
mahāprajñāsūrya
) , c đ ng b ng ng n gió đ i ph ng ti n (
mahopāyavāyu
) , che b ng b u tr i đ i không (
mahāśūnyākāsa)
bao la vô ng i, nuôi l n d n ch i non c a pháp
tánh b t t ngh (
acintyadharmatākura
) cho đ n khi thành cây Ph t cao l n che ph
c Pháp gi i. Vì v y, nói là
phát sinh.
(...) M n-đ -la còn có nghĩa là
tô l c

□ □

, t c là ch t béo tinh thu n c a s a đông l i và n i lên m t s a. (...) Do đó, Kinh nói m n-đ -la là h ng v vi di u t i th ng.(...) B ng ph ng ti n c a ba bí m t (

trayāni guhyāni

), khu y đ u s a Ph t tính c a chúng sinh, cho đ n tr i qua năm v mà thành ch t đ h c a di u giác, hoà tan m t cách thu n t nh và vi di u, nh ng không h thêm b t t b n ch t.

T p h i t t c Kim cang trí n (

Vajrajñānamudra

) mà thành h ng v t i th ng đ nh t trong cac v cam l (

am tarasa

) chân t nh b t bi n.”

T ng quát, theo gi i thích trên, m n-đà-la hay m n-đ -la có ba ý nghĩa: *luân viên*, hình tròn c a bánh xe. Đây là t d ch nghĩa t ng đ ng chính xác v i t Ph n

ma ma ala.

Thứ hai,

phát sinh,

dịch nghĩa của là Phật

udbhava

hay

sambhava

. Thứ ba,

đi

, coi

ma ma ala

nhân là Phật phát sinh của

ma ma a

. Từ ý nghĩa thứ ba này, về sau được chuyển thành ý nghĩa

tiếp

Theo nghĩa này, môn-đà-la là chữ tiếp của Phật, Bồ tát và Thánh chúng.

Phân loại theo hình thức, có bốn loại môn-đà-la:
Đi môn-đà-la, Tam-muội-da-man-đà-la, Pháp

m n-đà-la và Ki t-ma m n-đà-la.

Đ i m n-đà-la? (Mahà-ma ala): đàn tràng trong đó an trí hình t ng các B n tôn.

Tam-mu i-da m n-đà-la (Samayama ala);

tam-mu i-da, ti ng Ph n, d ch là

b n th

?

. Đây là đàn tràng b trí các bi u t ng c a các B n tôn. Các bi u t ng này t ng tr ng cho b n th và ph ng ti n đ sinh c a các Ngài.

Pháp m n-đà-la (Dharmama ala) t c đàn tràng hay đ hình trong đó b trí các ch ng

t t (

b

ijāk ara

), t c các ký t, ho c nguyên âm ho c m u âm.
M i ký t ký hi u t tính c a m i b n tôn.

Ki t-ma m n-đà-la

□ □ □ □ □

(

Karmama □ □ ala

), bi u t □ ng cho s □ nghi p đ □ sinh c □ a các b □ n
tôn; thông th □ ng, đây là đàn tràng an trí các
hình t □ ng điêu kh □ c.

II. L □ □ NG B □ M □ N-ĐÀ-LA, hay nói t t:

□ **KIM THAI** L □ □ NG B □ □ □ □ □

Hai bộ môn-đà-la, gọi là Kim cương giới (*Vajradhātu*) thuộc trí môn, và Đại thừa giới (*Garbhadhātu*) thuộc lý môn. Đó là tất cả trên mặt như tâm pháp giới (*ekacitta-dharmadhātu*) mà hiện thành hai môn: Lý (*nyāya*) và Trí (*jñāna*).

Lý, tất cả lý tính bình đẳng và phổ quát (*samānatā*) ; tất cả các pháp, hữu vi hay vô vi, thế gian hay siêu thế gian, duy là như thế vô phân biệt (*aviśeṣatā*). Khi trí tuệ như thế thực tại lý tính, thì như thế

th vô phân bi t, thì t t c t n t i là chân không

(
sūnya

). Nh n th c nh th là không nh n th c gì c .

Lý và trí là Tuy t đ i B t nh (

advaitā

). Nh ng tác đ ng c a trí là nh n th c, là khám phá ra tính đ c thù trong m i y u tính t n t i. Ở

đây, trí t c là nh n th c sai bi t (

viśe ajñāna

) v tính đ c thù hay sai bi t (

viśe atā

) c a v n h u.

Đ bi u th ng đ ng vô cùng c a lý tính bình đ ng và trí tu sai bi t nh v y, M t giáo thi t

l p hai b m n-đà-la. Căn c trên giáo nghĩa

c a kinh Đ i nh t, t c Đ i-t -lô-giá-na thành

Ph t th n bi n gia trì kinh

□ □ □ □ □ □ □ □ □ □ □ □

(

*Mahā-Vairocanābhisa bodhi-vikurvitādhi hān
a-vaipulya-sūtrendrarāja-nāma-dharmaparyāya
)*

[\[19\]](#)

, M t giáo thi t l p Thai t ng b , bi u hi n đ i
bi ph ng ti n c u th , phát xuất t lý tính bình
đ ng. M t khác, căn c trên giáo nghĩa c a
kinh Kim-cang đ nh,

g i đ là

*Kim cang đ nh nh t thi t Nh lai chân th t
nh p Đ i th a hi n ch ng Đ i giáo v ng kinh
□ □ □ □ □ □ □ □ □ □ □ □ □ □ □ □ □ □*

(
*Vajraśekhara-sarvatathāgata-satya-sa graha-m
ahāyāna-pratyutpannābhisambuddha-mahātant
rarāja-sūtra*
)

[\[20\]](#)

, thi t l p Kim cang đ nh b , thuy t minh sai
bi t trí.

Kim cang gi i (*Vajradhātu*) bi u th ý nghĩa *tùn g b n thùy tích*

□ □ □ □

, nghĩa là, thuy t minh l ch trình hi n t ng hóa c a v n h u. T c là, t lý tính bình đ ng, t nh t th vô phân bi t, v n h u chuy n hi n thành thiên sai v n bi t. Nh ng sai bi t tính v n không tách r i vô phân bi t; đó là th Tuy t đ i b t nh . Thai t ng gi i (*Garbhadhātu*

) thuy t minh quá trình tu t p và chúng ng , đi t nhân là đ i bi, v i vô s ph ng ti n đ sinh sai bi t, cho đ n khi ch ng nh p lý tính b t nh .

Nói tóm l i, do căn tính sai bi t c a chúng sinh mà s hành trì cũng có nh ng sai bi t. Tuy v y, con đ ng đ n đ n giác ng v n đ c kinh qua trên c xe hai bánh là đ i bi và đ i trí.

[1] Nghi th c chúng cô h n b ng nô m, HT Bích Liên, b n chép tay c a Thich Nguyên Tr ch, Bình đ nh

.

[2] Xem ph chú 1 ở cu i bài.

[3] Xem ph chú 2 ở cu i bài.

[4] Trong Hi n giáo, s c pháp đ đ c phân tích thành 4 y u t c b n g i là 4 đ i ch ng (*m ahābhūta*). Trong M t giáo, m t y u t th năm đ đ c thêm vào, là không đ i (*ākāśadhātu*)

), do t ng đ i v i ngũ trí.

[5] *Du-già t p y u c u A-nan ðà-la-ni Di m kh u qu nghi kinh*, Đ ng B t Không d ch; Đ i XXI, No. 1318.

[6] V đ i m n-ðà-la, xem ph chú 1.

[7] Đ i XXI. No. 1313. Tham chi u, *Ph t thuy t c u Di n nhiên ng qu ðà-la-ni th n chú kinh*, Đ ng Th t-xoa-nan-ðà d ch; Đ i XXI, No. 1314.

[8] Đ i XXI, No. 1315. Tham chi u, *Ph t thuy t cam l kinh ðà-la-ni chú*

, v danh d ch, Đ i XXI, No.1316;

Cam l ã ã-la-ni chú

, Đ ng Th t-xoa-nan-ã d ch,Đ i XXI, No.
1317.

[9] Đ i XXI, No.1318. Tham chi u, *Du-giã t p
y u Di m kh u th t c kh i gião A-nan-ã t
do*, Đ ng
B t Không d ch, Đ i XXI, No.1319.

[10] Vô danh d ch, Đ i XXI, No.1320. Tham
chi u, *Ph t thuy t th ng qu cam l v
ã i ã-la-ni kinh*, Đ ng
B t-ã-m c-a d ch, Đ i XXI, No.1321.

[11] V th p lo i c h n, theo li t kê c a *Du-giã
t p y u Di m kh u th t c nghi*

, Đ i XXI, tr. 483b: 1.

Th h qu c gi i:

nh ng oan h n “v qu c vong than.” 2.

Ph tài khi m m ng

: ch t vì oan gia trái ch , n n n, tr y thai. 3.

Khinh b c Tam b o

: b t hi u, b i ngh ch vô đ o. 4.

Giang hà th y n ch

: th ng khách ch t sông ch t bi n. 5.

Biên đ a tà ki n

: nh ng ng i s ng t i biên i h o lánh. 6.

Ly h ng khách đ a

: cô kh phiêu b t, ch t đ ng ch t xá. 7.

Phó h a đ u nhai

: t t , nh y sông, nh y núi, ch t đâm, ch t cháy. 8.

Ng c tù trí m ng

: ch t trong ng c tù. 9.

Nô tì k t s

: nô l cùng kh , ch t vì đày đ a lao đ ch. 10.

Manh lung ám á

: đui, què, câm, đ c, không ng i chi u c .

Th p lo i theo khoa nghi Mông s n, và th p

loại trong văn t Nguyễn Du có vài ch không
đng nh t.

[\[12\]](#) *Đi Vi t s ký toàn th*, quy n 4: tri u Lý
Anh tông, niên hi u Đi đ nh 11 (1150), Đ
Anh Vũ b t i. Đ c u tình nhân c a mình, Lê
Thái h u t ch c nhi u pháp h i, và vua ban
hành l nh đ i xá thiên h . Nh v y, Anh Vũ
đ c h ng lây, và l n l n ph c ch c. Không
hi u các pháp h i này có l p trai đàn hay
không. *Thi n uy n*

t p anh :

Tăng th ng Hu Sinh, t ch năm Gia khánh th
6 (1064), đ i vua Lý Thánh tông, có đ l i tác
ph m

Pháp s trai nghi

, r t có th có nói đ n nghi th c ch n t . Nhà
Nguyễn, các Chúa th ng hay t ch c các
pháp s hay trai đàn t i chùa Linh m . Theo
ti u s chùa, năm giáp ng , d i th i Chúa
Nguyễn Phúc Chu, chùa đ c trùng tu, nhân

đó, Chúa cho t ch c đ i trai đàn. Gia long năm th 2 (1803), Vua t ch c trai đàn b t đ cho các quan linh t tr n. Ngoài ra còn nhi u t li u khác đ có th vi t đ c s phát tri n và ph bi n trai đàn ch n t . Nh ng vi c y dành cho các nhà vi t s . đ đây ch đ c p đ i khái.

[\[13\]](#) Cũng có b n d ch nô m, nh c a HT Bích Liên. Nh ng các th y vì sính ch Hán nên ít ai ch u làm theo khoa nghi ti ng Vi t.

[\[14\]](#) Th c t thì văn th nh th p lo i ch Hán không ph i là áng văn ch ng n i ti ng c a Trung hoa. Văn t ph n nhi u sáo r ng, nhi u đi n tích vô h n. Nh ng đ c cho là hay, vì thói quen. Và cũng do trình đ th ng th c văn ch ng c a ng i nghe.

[15] Nguyên âm Hán là *thi n* (con ve), nh ng quen đ c là đ n.

[16] Đ n hay mi u, n i th t c a đ o sĩ.

[17] Ch đàn cúng t c a đ o sĩ.

[18] *B ch c lê nô*: con bò tr ng và nô l đen; ch chuông mõ nhà chùa.

[19] Tên tnh l c: *Đ i nh t kinh*, hay *Đ i tì-lô-giá-na kinh*
; Skt.

Mahāvairocanābhisambodhi

. Đ ng Tam t ng Thi n Vô Úy d ch (Khai

nguyên 13, AD.725), Đ i XVIII, No. 848.

[\[20\]](#) Tên kinh g i l c: *Kim cang đ nh*, hay *Nhi p Đ i th a hi n ch ng*
. Đ ng B t Không d ch (Thiên b o 3, AD.753), Đ i XVIII, No.865.